

**БЕЛАРУСКА-АНГЛІЙСКИ ПЕРАКЛАД: ЛЕКСІЧНЫЯ
І ГРАМАТЫЧНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ
(НА МАТЭРЫЯЛЕ ВЕРШАЎ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА)**

С. В. Падабедава

*Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Ф. Скарыны», Рэспубліка Беларусь*

Навуковы кіраўнік В. А. Ляшчынская, д-р філал. навук, прафесар

Пераклад адыгрывае амаль вызначальную ролю ў міжкультурных адносінах, паколькі ўяўляе сабой сродак, які забяспечвае магчымасць камунікацыі паміж людзьмі, якія размаўляюць на розных мовах. Пераклад мастацкіх твораў здольны ўзбагаціць культуру, на якую вядзецца пераклад. Для адэкватнай перадачы каштоўнасцей іншамоўнай культуры ад перакладчыка патрабуецца творчая самааддача, шырокі круггляд, мастацкі густ пры выбары пэўнага твора, добрае веданне і пачуццё абедзвюх моў. Толькі пры такіх умовах пераклад можа стаць самастойным творам, які будзе ўздзейнічаць на ўяўленне пра свет, свядомасць і эмоцыі чытача.

Мастацкі пераклад – гэта від літаратурна-мастацкай творчасці, як мага больш поўнае і дакладнае ўзнаўленне твора, напісанага на адной мове, тымі самымі ці функцыянальна падобнымі сродкамі іншай мовы. Галоўнай праблемай пры перакладзе з беларускай мовы на англійскую з’яўляецца тое, што англійская мова з’яўляецца няроднаснай і мае больш складаную структуру, дзе большая частка лексікі – мнагазначная, а сказы ўмяшчаюць большую колькасць слоў. А пры паэтычным перакладзе гэты фактар уплывае і на сэнс, і на рытм вершаў, што прыводзіць да непазбежных перакладчыцкіх трансфармацый, дзеля выніку адэкватнай перадачы арыгінальнага твора. У сваёй прадмове да анталогіі «Like Water, Like Fire» («Як вада, як агонь») Вера Рыч адзначае першыя цяжкасці беларуска-англійскага перакладу: «Гэта сіла беларускай паэзіі, вада жыцця, натуральныя воды беларускай зямлі з яе балотамі, азёрамі, вялікімі рэкамі, і сімвалічныя воды нараджэння і смерці; начныя пажары сярод лета на пашах, бляск вокнаў зімовых хат – і той ўсеабдымны духоўны агонь патрыятычнай любові і страсці да зямлі свайго нараджэння. Але гэта задача перакладчыка накіраваць тую ваду ў патрэбнае рэчышча і прынесці факел таго агню ў іншую мову і іншую культуру. Як гэта зрабіць ці як паспрабаваць?» [1, с. 5].

Праведзены аналіз некаторых беларускіх вершаў Максіма Багдановіча [2] і іх англійскага перакладу, зробленага Верай Рыч [3], выявіў лексічныя і граматычныя трансфармацыі, якія былі выкарыстаны пры перакладзе.

Трансфармацыі – міжмоўныя пераўтварэнні, аперацыі перадачы сэнсу або перафразіравання, перабудова элементаў зыходнага тэксту з мэтай дасягнення перакладчыцкага эквівалента [4, с. 6]. Для супастаўлення перакладаў вершаў Максіма Багдановіча з беларускай мовы на англійскую выкарыстаем адну з прасцейшых класіфікацый трансфармацый, якая была прапанавана лінгвістам, перакладчыкам і класікам навукі пра пераклад – Я. І. Рэцкерам, які выяўляе два тыпа трансфармацыі:

1) граматычныя трансфармацыі ў выглядзе замены часцін мовы або членаў сказа [5, с. 80];

2) лексічныя трансфармацыі, якія заключаюцца ў канкрэтызацыі, генералізацыі, дыферэнцыяцыі значэнняў, антанімічным перакладзе, кампенсацыі страт, якія ўзнікаюць у працэсе перакладу, а таксама ў сэнсавым развіцці і цэласным пераўтварэнні [5, с. 38–39].

Найбольш распаўсюджаным відам трансфармацыі з'яўляюцца такія *граматычныя трансфармацыі*, як замены часцін мовы, напрыклад, у «Трыялеце» Максіма Багдановіча: *Няхай усе з мяне рагочуць. / Адповедзь вось для іх мая* [2, с. 80] – *Let all men mock me in derision / To them my answer thus shall run* [3]. Замест дзеяслова *рагочуць* выступае канструкцыя прыназоўнік з назоўнікам *in derision* («Няхай усе людзі дражняць мяне ва ўсмешке»).

Альбо, *Хоць свет і людны, шырокі, – / Ты быў, як месяц, адзінокі* (трыялет «С. Палуяну») [2, с. 22] – *Though wide the world with people sown, / You were, like the moon, alone* [3]. Замест прыметніка *людны* выступае словазлучэнне з *людзьмі* *рассеянymi*;

Красу, і светласць, і прастор / Шукаў – і, ад усіх далёкі [2, с. 22] – *Beauty and light, expanses wide / You sought – and, far from everyone* [3]. Замест назоўніка *прастор* выступае словазлучэнне *шырокія прасторы*.

Англійская мова мае складаную будову, у якой няма склонавых форм, таму перакладчык вымушана была выкарыстаць параўнальную канструкцыю, звычайную для мовы, на якую вядзецца пераклад, тым самым пашыраўшы сказ. Напрыклад, у «Трыялеце»: *Мне доўгае расстанне з Вамі / Чарней ад Ваішых чорных кос* [2, с. 75] – *For me this long-drawn absence from you / Is blacker far than your black braids* [3].

Або ўжыванне інверсіі, якая таксама часта выкарыстоўваецца пры перакладзе на англійскую мову, напрыклад, у трыялеце «Крытыку»: *Чэліні статуі не рабіў, / А толькі статуэткі* [2, с. 59] – *No statues did Cellini hew / But only statuettes* [3]. Варта адзначыць, што такія граматычныя трансфармацыі з'яўляюцца эквівалентнымі, і не нясуць ніякіх страт для перакладу ў цэлым.

Пры аналізе перакладаў беларускіх вершаў М. Багдановіча на англійскую мову выяўляецца і другі тып трансфармацыі – *лексічны*. Як перадаць нацыянальны каларыт беларускай зямлі, які так знаёмы кожнаму беларусу, каб чытачы іншай культуры з лёгкасцю ўявілі сябе ўсё тое, аб чым гаворыць творца? Перадача такіх слоў немагчыма без лексічных трансфармацый, такіх як канкрэтызацыя значэння слова, кампенсацыя, апушчэнне, генералізацыя або ўстаўка. Так, напрыклад, у вершы «Па-над белым пухам вішняў»: *Ці не вецер гэта звонкі / Ў тонкіх зёлках шапаціць? // Або мо сухі, высокі / Ля ракі чаром шуміць?* [2, с. 33] – *Is it not a bell-voiced zephyr, / Whispering in the thin plants, hides? // Or perhaps the tall dry rushes / Rustling at the waterside?* [3], дзе беларускае слова *зёлкі* – 'сухая трава' падверглася лексічнай змене генералізацыі – *plants* (расліны), а шум беларускага чароту перакладзены з дапамогай апісання – *Or perhaps the tall dry rushes / Rustling at the waterside?* («Або, напэўна, высокія сухія парывы / Шалясцяць на беразе?»)

Альбо перакладчык пашырае эпітэты дадатковым азначэннем, што прыводзіць да такой лексічнай трансфармацыі, як устаўка, напрыклад: *Песня рвецца і ліецца / На раздольны, вольны свет* [2, с. 33] – *Song bursts forth and gushes into / The great world, unfettered, free* [3] (дакл. Песня рвецца і ліецца ў / Свет вялікі, вызвалены, свабодны); *Па-над белым пухам вішняў, / Быццам сіні аганёк* [2, с. 33] – *Above the white down of the cherries, / Like blue fire, soaring high* [3] (дакл. Па-над белым пухам вішняў, / Быццам сіні аганёк, які лунае высока).

Такім чынам, трансфармацыі пры перакладзе паэтычных твораў з'яўляюцца неабходнымі сродкамі. Паэтычны пераклад у роўнай ступені з'яўляецца фактам і мовы, і літаратуры; для такога віду перакладу з'яўляюцца тыповымі адхіленні ад максімальна магчымай сэнсавай дакладнасці з мэтай забеспячэння большай мастацкасці тэкста перакладу. Вядомы перакладчык М. Лазінскі лічыць, што «пры перакладзе іншамоўных вершаў на сваю мову перакладчык таксама павінен улічваць

усе іх элементы ва ўсёй іх складанай і жывой сувязі, і яго задача – знайсці ў плане сваёй роднай мовы такую ж складаную і жывую сувязь, якая па магчымасці сапраўды б перадала арыгінал, валодала б тым жа эмацыйным эфектам» [б, с. 100]. Перакладчык павінен як бы пераўвасобіцца ў аўтара, прымаючы яго мову і манеру, інтанацыю і рытм, захоўваючы пры гэтым вернасць сваёй мове і ў чымсьці і сваю паэтычную індывідуальнасць, што і атрымалася ў англійскай перакладчыцы Веры Рыч.

Літаратура

1. Rich, V. Like Water, Like Fire: An Anthology of Byelorussian Poetry from 1828 to the Present Day / Vera Rich. – London : George Allen & Unwin Ltd., 1971. – 347 p.
2. Багдановіч, М. Шыпшына: Вершы, аповяданні, нарысы, крытыка, публіцыстыка / М. Багдановіч // уклад. С. Панізнік ; аўт. уступ. арт. Н. Гілевіч. – Мінск : Юнацтва, 1991. – 238 с.
3. АВМ – Belarusian translations by Vera Rich / V. Rich. – Mode of access: <http://www.belarus-misc.org/v-rich-trans.htm>. – Data of access: 03.11.2015.
4. Бархударов, Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 240 с.
5. Рецкер, Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Междунар. отношения, 1974. – 216 с.
6. Лозинский, М. Искусство стихотворного перевода / М. Лозинский // Перевод – средство взаимного сближения народов : сб. ст. – М. : Прогресс, 1987. – С. 91–106.